

O VOKATIVU MUSLIMANSKIH IMENA

Ismet Smailović

U 1. broju »Jezika« za god. 1957./58. Milan Šipka je napisao članak pod naslovom »Vokativ ličnih imena i prezimena«, u kojem je iznio svoje mišljenje o oblicima vokativa naših, a djelimično i stranih imena i prezimena. Analizirajući razna imena u skraćenom i neskraćenom obliku i objašnjavajući njihov vokativ, pisac članka (Milan Šipka) iznio je niz korisnih i pravilnih zaključaka, naveo dosta novih i zanimljivih primjera, dao dobrih prijedloga, ali je pri tome ušao s nedovoljnom sigurnošću u jedno pitanje, koje je samo dodirnuo, a nije ga dovoljno razradio. To je pitanje muslimanskih imena, odnosno njihova vokativa.

Prije nego što počnem govoriti o vokativu muslimanskih imena, reći ću najprije nešto općenito o tim imenima, kako bi se lakše shvatio njihov status u okviru fonetskih i morfoloških pravila našega jezika i naše gramatike.

U prvom redu naglašavam, da muslimanska imena ne predstavljaju ništa posebno, što bi odudaralo od sistema naše fonetike i morfologije. Ona su, istina, arapskog, turskog ili perzijskog porijekla i često u sebi sadrže karakteristične fonetske osobine tih jezika, ali samo u etimološkom smislu. Međutim, takva imena su, poput ostalih turcizama, brzo prilagođena zakonima naše fonetike, morfologije i akcenatskog sistema, pa ih danas bez većih teškoća možemo zajednički proučavati u sklopu ostalih naših imena. Evo nekoliko primjera i uporedbi:

Tko poznaje bar arapsko pismo i fonetiku arapskog jezika, zna, da se ime *Osman* u arapskom jeziku izgovara i piše nešto drugačije, nego što bismo to očekivali prema našem izgovoru. U tom imenu naše *o* stoji prema arapskom glasu *ajn* (oštri grleni glas, koji se izgovara tako, da se zrak propusti kroz stisnuto grlo), a naše *s* stoji prema arap. glasu *se* (izgovara se tako, da se vrh jezika priljubi uz gornje sjekutiće i izgovori *s*). Budući da Arapi nemaju vokala *o*, to oni ime *Osman* izgovaraju s početnim vokalom *u*, a mi smo usvojili *o* preko turskog izgovora tog imena. Napominjem još i to, da je u tom imenu prema arapskom izgovoru i pisanju vokal *a* dug.

Sve su se te arapske fonetske odlike izgubile, kad je ime *Osman* unišlo u naš jezički sistem. To se dogodilo i s nizom drugih imena. Neka su imena na pr. izgubila geminaciju (Muhammed > Muhamed, Muharrem > Muharem, Abdurrahman > Abdurahman, Muruvveta > Muruveta, Ejjub > Ejub, Hajruddin > Hajrudin, Munevvera > Munevera, Tajjib > Tajib, Bahrijja > Bahrija i t. d.), neka su izmijenila akcenat i odbacila dužine po analogiji naših drugih imena (Júsuf > Jüsuf, Ibrāhîm, > Ibrâhim, Jáküb > Jákub, Júnus > Jünus, Bèsim > Bèsim i sl.), a neka su dobivala

posebne sufikse, kako bi se mogla deklinirati (Ali + ja > Alija, Hilmi + ja > Hilmija, Hifzi + ja > Hifzija, Hamdi + ja > Hamdija i t. d.).

Sve ovo treba da ukaže na činjenicu, da naša imena arapsko-turskog porijekla ne treba gledati odvojeno u procesu prilagođavanja stranih imena našem jezičkom osjećanju. Mnogi to pokušavaju pa im se čini, da sve naše turcizme, pa i muslimanska imena, treba gledati kao posebnu kategoriju riječi, koje se ponašaju veoma konzervativno, kad se nađu pod djelovanjem naših jezičnih zakona. Zapravo, takve riječi, kao što rekoh, prolaze kroz isti proces, kroz koji su prošle, prolaze ili će proći i druge strane riječi u našem jeziku, samo zavisno od vremena djelovanja neke naše jezičke pojave.

Zar se nije izgubio osjećaj dvostrukog konsonanta u stranim riječima i imenima: puter (buter), kasa, guma, Feldman, Belini i t. d. i zar se nije u riječima: šofër, frizër, fotògraf, Tòlstoj, Mòskva akcenat upravljao prema našem novoštokavskom govornom osjećanju?!

Poslije svega ovoga mislim, da Milan Šipka u svom članku nema razloga, da posebno odvađa pitanje vokativa imena Sadik i da naglašava, kako se »vrlo često miješaju oblici vokativa nekih muških imena arapskog i turskog porijekla«. Pa to, što se događa s imenom tipa Sadik, (t. j. neujednačenost vokativa: Sadik, Sadiče, Sadiku), vidimo i kod imena Džek, Rodrig, Dik, Pik, Dag i sl. I ja sam čitao i slušao vokative: Džeče, Diče i sl. i slažem se s M. Šipkom, da su neobični pa ih treba izjednačiti s nominativom. Dakle, nije mjerilo za ovakav ili onakav vokativ porijeklo riječi, nego kvalitet njenih završnih glasova, akcenat i eventualno neki drugi element vezan za jezičko osjećanje (analogija, kvantitet i sl.).

Ja ne bih kao M. Šipka zajedno uzimao imena tipa Sádik (Tárik, Fáik, Málík, Námik) s imenima tipa Rèfik (Šèfik, Tèufik), jer ih akcenti i dužine razlikuju, pa se to odražava i u vokativu. Zato se rijetko čuje vokativ: Namiku, Faiku, Tariku, dok sam često slušao vokative: Šefiku, Refiku, Teufiku. Pa iako ima razlike između ova dva tipa imena, iako im se vokativi ponekad svršavaju na vokal (*e*, *u*), ja se slažem s prijedlogom M. Šipke, da im vokativ bude jednak nominativu, ali ne zbog toga, što su to po porijeklu arapska imena, nego što su to strana imena i ne trpe palatalizaciju završnog velara.

Dakle: Dik! Džek! Rodrig! Dag! Sadik! Refik! Malik! Šefik! i tako dalje.

M. Šipka predlaže, da muslimanska imena na -h treba da imaju vokativ s nastavkom -u (Abdulahu), jer tako golema većina govori. Ako to usvojimo bez malo analize, onda šta ćemo s imenom Salih?! Da li golema većina govori — Salihu!? Ne govori.

Kod muslimanskih imena na -h treba uočiti, da su ona vrlo često složena s imenom *Allah* (Abd + Allah > Abdulah, Sejf + Allah > Sejfu-

lah). Pa kako je vokativ od Allah — Allahu, to su i takva imena kao kompoziti u vokativu s nastavkom *-u*. Međutim, ime Salih nije složenica i prema tome ne može se analogijom po završnom glasu *-h* vezati uz ime tipa Abdulah. Zato je vokativ od imena Salih jednak nominativu — Salih!

Kad smo već kod imena na *-h*, moram spomenuti i dva muslimanska imena, koja se pogrešno pišu i izgovaraju s glasom *-h*. To su imena Zijā i Rizā. Mnogi to pišu i izgovaraju Zijāh i Rizāh, a to je pogrešno, jer ta imena u arapskom jeziku nemaju na kraju *-h*, nego t. zv. hemze. Nepotrebni glas u tim imenima došao je analogijom prema imenu tipa Abdulah radi lakše deklinacije. O ovim imenima M. Šipka nije ništa rekao, a potrebno je reći, da je i njihov vokativ jednak nominativu.

Ja se ne ću upuštati u ono, što je M. Šipka sasvim pravilno uočio i naglasio, samo bih još nešto rekao u vezi s akcentom imena *Hanka*. Šipka kaže, da nigdje nije čuo u nominativu naglasak Hánka i da mu je neobičan vokativ Hânko! On to ime po akcentu uspoređuje s imenom Anka, što je za nas ostale Bosance neobično. Ime Hánka je hipokoristik od Hánkija, kao Hájra od Hájrija (Hajríja), Dèvla od Dèvlija, Hásna od Hásnija, Vávsa od Vávsvija i t. d. i prema tome nema razloga uspoređivati akcenat s imenom Anka. Ako se negdje i govori u nominativu i vokativu Hánka, to je, mislim, lokalizam, koji je nastao pogrešnom i formalnom analogijom. Zato i u filmu »Hanka« glumci (mislim, da nisu Bosanci) miješaju akcenat, jer ih na jedno upućuje lektor, a na drugo formalna i pogrešna analogija s imenom Anka.

I na kraju napominjem, da se ime Rifat negdje pogrešno govori *Rifet*, da je takav oblik i M. Šipka uzeo za primjer vokativa *Rifete*. Bolje je i pravilnije: *Rifat-Rifate*.

IMA LI RAZLIKE IZMEĐU CIO I ČITAV?

Uladimir Anić

Čemu ovoliko riječi o ratu u vrijeme, kad je čitavo čovječanstvo svijesno njegove besmislenosti.

Pročitavši ovu rečenicu, koja je uzeta iz jednog našeg dnevnika, jasno nam je, što je pisac htio njome reći. No možemo se upitati, da li bi ona značila isto, da je pisac zamijenio pridjev *čitavo* pridjevom *cijelo* i rekao *cijelo čovječanstvo*, kad se obično smatra, da cio (cijel) i čitav znače isto.

Oni naši rječnici, koji bilježe oba pridjeva, objašnjavaju ih ovako: Mikalja *cio* kao integer, solidus, merus, sincerus, castus, a *čitav* integer; Rječnik Jugoslavenske akademije oba pridjeva kao integer. Vuk *čitav* objašnjava kao ganz, integer, unverletzt, *cijel* još i totus, a jednako tako i Iveković. Kako se u latinskom totus i integer, a u njemačkom ganz i un-